

ЄСИПОВИЧ К. П.

Київський національний лінгвістичний університет

ЖАНРОВА ВАРІАТИВНІСТЬ ФРАНЦУЗЬКОГО ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено типологічному дослідженню фольклорного дискурсу Франції. Відсутність чіткої класифікації жанрів французького фольклорного дискурсу має своє історичне коріння. Дослідження таких жанрів у діахронічному аспекті визначило їх таксономічні особливості та продемонструвало їх вплив на формування французької фольклорної картини світу.

Ключові слова: фольклорний дискурс, фольклорний жанр, народний епос, народна лірика, народна драма, народний ліро-епос.

Статья посвящена типологическому исследованию фольклорного дискурса Франции. Отсутствие четкой классификации жанров французского фольклорного дискурса имеет свои исторические корни. Исследование таких жанров в диахроническом аспекте определило их таксономические особенности и продемонстрировало их влияние на формирование французской фольклорной картины мира.

Ключевые слова: фольклорный дискурс, фольклорный жанр, народный эпос, народная лирика, народная драма, народный лиро-эпос.

The article is devoted to the study of the folklore discourse typology of France. The absence of a clear classification of the french genres of the folklore discourse has its roots in the history. The study of the genres in diachronic aspect determined their taxonomic features and demonstrated their impact into the french folk world view formation.

Key words: folklore discourse, folklore genre, folk epos, folk poetry, folk drama, folk lyric-epos.

Мета: Враховуючи важливість проблеми таксономії жанрів французького фольклорного дискурсу, в даній статті здійснюється аналіз історичних передумов їх виникнення.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена відсутністю в науковій літературі єдності в інтерпретації фольклорного простору. Фольклор, з англійської – *folk-lore*, дослівно "народна мудрість, народне знання" або "усна народна творчість – художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культи і вірування, а також відображення світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народної фантазії" [1]. Специфіка фольклорного дискурсу полягає у способах його колективного отримання й передачі, а також їх прагматичних функцій. Прагматична сторона фольклору полягає в тому, що він функціонує як набір форм, що дозволяє індивіду та колективу орієнтуватися в своєму культурному просторі.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані найтиповіші жанри фольклорного дискурсу. Дослідники фольклорної традиції виділяють чотири

основні фольклорні роди: *народний епос, народна лірика, народна драма, народний ліро-епос* [2].

Аналіз французького фольклорного дискурсу в діахронічному аспекті дозволив нам простежити виникнення згаданих вище жанрів. Народний епос Франції представлений розповідними фольклорними творами, до яких належать: *загадки, прислів'я та приказки, анекдоти, історичні пісні, балади, казки, легенди, перекази, байки, притчі*.

Епічна народна творчість представлена значно ширше в писемних пам'ятках, ніж народна лірика. Героїчний епос Франції представлений пісенними поемами, загальне число яких близько 90. Найдавніші виникли наприкінці XI або на початку XII ст., а найбільш пізні належать до XIV ст. Їх створював здебільшого простий народ, але окремі твори написали професійні співаки-оповідачі. Найбільш відомою поемою французького епосу, яка дійшла до нашого часу вважається "*Пісня про Роланда*" ("*Chanson de Roland*"). В основі сюжету лежить історична подія-поразка загону військ Карла Великого (778 р.) в Іспанії в битві з басками. Переосмислюючи цю подію, поема оповідає про битву не з басками, а з маврами-мусульманами, про загибель лицаря Роланда, зраду графа Ганелона та покарання, яке спіткало його. В образі Роланда французький народ втілює свій ідеал патріотизму та сміливості [3; 4].

Класичним зразком народного епосу є також французька казка. Наприкінці XVII ст. Ш. Перро видав першу збірку казок у власній інтерпретації. На той час це була перша спроба в Європі публікації казкового фольклору, яка пізніше стала взірцем для інших країн. Систематичне збирання народних казок у Франції почалося пізніше, ніж в інших європейських країнах, і перші наукові зібрання французьких казок з'явилися лише в останній чверті XIX ст. Велика частина казок була записана до першої світової війни. Для французької казки характерно реалістичне зображення середовища, в якій діють герої: події у казці зазвичай відбуваються в реальному місці (у полі, в саду), в ній часто фігурують характерні риси побуту, немає нагромадження надприродного; серед фантастичних істот фігурують добрі й злі феї, людоджери, рідше велетні та карлики; магичні дії займають порівняно невелике місце. Стиль казки лаконічний – в ній немає ліричних відступів, немає аналізу переживань. Казковій оповіді притаманні раціональний виклад, демократичність, гумор, що надає особливого забарвлення прихованим у ній інтернаціональним сюжетам [4].

Народна лірика представлена поетичними фольклорними творами, в яких життя зображується через відтворення думок, почуттів і переживань героїв. У роботах французьких фольклористів розглядаються чисельні жанри народної пісні: ліричні, любовні, пісні-скарги (*complaintes*), танцювальні (*rondes*), сатиричні, пісні ремісників (*chansons de metiers*), солдатські та рекрутські пісні, календарні, наприклад, різдвяні (*Noël*); трудові, історичні, військові та ін. Фольклорними вважаються також пісні, пов'язані з галльськими та кельтськими віруваннями – (*chansons de geste*). Серед ліричних пісень особливе місце займають пасторалі (*pastoral*). У любовних переважають теми нерозділеного кохання, розлучення. Чимало пісень присвячено дітям – колискові, ігрові. Особливу групу складають балади про хрестові походи, пісні, що викривають жорстокість феодалів, королів і придворних, пісні про селянські повстання. Цю групу пісень вважають поетичним епосом історії Франції.

У раннє середньовіччя (VI-IX ст.) постанови церковних соборів, накази єпископів забороняли "диявольські, ганебні пісні, які співали в селах жінки", "ганебні забави та безсоромні любовні пісні". Пісні цього періоду розпадаються на кілька жанрових груп: *reverdies* (з фр. "зазеленіння"), в яких оспівується оновлення природи весною; пісні "нещасної в заміжжі" (*chansons de mal mariée*); танцювальні пісні, переважно любовного змісту, пов'язані з весняною обрядовістю, – балади, естампи та пастурелі (*pastoral*). Зміст останніх становить зазвичай історія про цнотливу пастушку, яку намагається звабити знатний пан. Відомі й пісні-дебати (*débats*), в яких зображувалася "суперечка зими з літом". Численну групу становлять трудові пісні, так звані ткацькі (*chansons de toile*), виспівували дівчата з народу, а іноді й з вищих класів суспільства під час вишивання. Лірична поезія процвітала на півдні Франції, на півночі країни переважали епічні твори [5].

Народна драма – фольклорні твори, в основі яких лежить конфлікт, а сюжет розгортається через поєднання словесних, музичних і сценічних засобів (пісні-ігри тощо, а також вертеп, весілля). До найбільш поширених французьких драматичних жанрів належить *містерія*, праобразом якої є *літургійна драма*.

Містерія (французькою – *mystère*, латинською *ministerium* – церковна служба), західноєвропейська середньовічна релігійна драма, що виникла на основі літургійного дійства. У Західній Європі містерія бере свій початок з літургійної драми ще в XIII ст., а остаточно сформувалася й розквітла в IV – VII ст. В Італії, Англії, Німеччині, Нідерландах, Франції вона поширилася у вигляді масових видовищ. Літургійна драма (фр. *Le drame liturgique*) – рід

середньовічного театру, який з'явився у Франції близько X століття та був впроваджений у святкові церковні служби (літургії), інсценування епізодів зі Святого Писання. Три події християнської історії склали її композиційний центр: народження, смерть і воскресіння Христа. Навколо цих подій розгорталось багато інших подій з Євангелія. Термін *літургійна драма*, який з'явився в XIX столітті, не зовсім точно відображає сутність явища, тому ряд дослідників віддають перевагу терміну *церковна драма* (фр. *Le drame de l'église*). Перше документальне свідчення описує містеріальну церемонію *Visitatio sepulchri* (лат. *Vizum do гробниці*), що відбувалася в середині X століття в абатстві Флері-сюр-Луар, але, ймовірно, мало більше раннє походження. Серед найзначніших літургійних драм виділяються "Наречений" (фр. *L'Époux*, 1125-1150 pp.) і "Гра про Адама" (фр. *Jeu d'Adam*, 1150-1170 pp.) [5:253].

Наказом папи Інокентія III (1210 р.) були заборонені вистави літургійних драм в приміщеннях церков. Їх почали проводити на вулиці, як правило, на папертях. Поступово, латинська мова була замінена французькою, у виставах стали брати участь, крім духовенства, й місцеві жителі, а літургійна драма отримує свій розвиток в міраклях і містеріях.

До народного ліро-епосу належать фольклорні твори, які містять ознаки як народного епосу, так і народної лірики.

У середньовічній Франції побутував і релігійний епос, до складу якого входять християнські легенди подібні до латинських гімнів на тему подій з життя Богоматері та святих. Так найдавнішою пам'яткою, яка дійшла до нас стали "Кантилени про святу Евлалію". Іноді героїчний і релігійний епос перетиналися, як це мало місце, наприклад, у поемах про хрестові походи, в яких оповідь про сучасні події запозичує стиль і форму пісень про діяння. Розповсюджувачами, а здебільшого й укладачами народних пісень з X по XIII ст. були жонглери – мандрівні комедіанти. Жонглери були танцюристами, співаками, музикантами, а також фокусниками й акробатами. Вони виступали на всіх народних зібраннях, пов'язаних зі святами, хрестинами, весіллями або ж в ярмаркові дні. Читання поетичні творів супроводжувалося грою на віолі. До XI ст. жонглери виступали головним чином на півдні Франції, з XI ст. вони з'явилися також на півночі, де також набули великої популярності. Вони походили з народу та висловлювали настрої народних мас; їх переслідувала церква.

Пісенний жанр був розповсюджений також серед *вагантів* (*vagantes*) – мандруючих кліриків та школярів, творців своєрідної поезії, яка набула розквіту в XII-XIII ст. Під час канікул, які бували три рази на рік, бідні

студенти блукати по країні, випрошували подаяння за виконання пісень. Твори вагантів носили сатиричний характер. В них молоді люди викривали духовенство, висміювали людські вади.

На півдні Франції в X-XI ст. зародилося, а в XII-XIII ст. досягла розквіту творчість *трубадурів* (*trobair, trobador*) – поетів, які складали пісні провансальською мовою. Лірична поезія трубадурів була широко відома далеко за межами Франції. Твори трубадурів вважали різновидом літератури панівного класу. Основними сюжетами було вихваляння куртуазної любові та лицарських чеснот. Серед трубадурів були багаті й знатні феодала, які складали вірші в години дозвілля, а також представники дрібного лицарства, які жили при дворах і замках могутніх сеньйорів. Набагато менше було серед них міських жителів. У північній Франції лицарська лірика виникла пізніше, ніж на півдні; вона зазнала на собі впливу провансальської поезії. Північнофранцузькі поети називались *труверами*; на відміну від провансальських трубадурів, вони були творцями не тільки ліричної, але й епічної поезії [3:19].

Народна творчість створила підґрунтя для виникнення міської літератури, що досягла розквіту в XIII ст. Найбільш популярним її жанром були *fabliaux* – невеликі віршовані новели, в яких сатирично зображувалися феодала, викривалося шарлатанство, користолюбство та розпуста католицького духовенства, вихвалявся здоровий глузд, розум, практична кмітливість вихідців з народу. Фаблію справили великий вплив на подальшу французьку та загалом європейську літературу. Сюжети деяких фаблію були використані Дж. Боккаччо, Ф. Рабле, Лафонтеном, Мольєром, О. де Бальзаком, Г. де Мопассаном. Приблизно в один час з фаблію розвивається й міський сатиричний епос. Найбільшим пам'ятником цього жанру, дуже близьким до фаблію за стилем та ідейним змістом, був "Роман про Лиса", що укладався протягом багатьох десятиліть (з кінця XII до середини XIV ст.). У ньому жорстоко висміюються представлені під виглядом тварин король і феодальна знать. Джерелом цього твору послужили народні казки та байки про тварин. "Роман про Лиса" був відомий і за межами Франції – в Італії, Іспанії, Англії, Нідерландах [7:88].

У XV ст. почалося розмежування народної та професійної літератури. Так, народна поезія живила творчість одного з найвидатніших французьких ліриків Ф. Війона (XV ст.). Прикладом запозичення фольклорних традицій служить сатиричний роман Ф. Рабле "Гаргантюа і Пантагрюель". Широко залучаючи сатиру, казки, хроніки, фаблію, жарти, приказки, Франсуа Рабле

створив одне з найбільших творінь французької та світової літератури епохи Відродження, що відрізняється справжнім народним гумором.

Народний гумор, галльський дух (*gauloiserie*) становить одну з характерних рис французької народної поетичної традиції. У збірках народних пісень, які стали з'являтися в XV ст., жартівливі та сатиричні пісні займають особливе місце. Французьку пісню відрізняє реалістичність змісту. Навіть пісні любовного змісту не мають характерних для італійських та іспанських пісень вишуканих виразів, вони є здебільшого іронічними. У Франції в XVI ст. виник особливий поетичний жанр *шансон*, близький до народної творчості. Виконавцями таких пісень стали *шансон'є* (*chansonniers*).

У післявоєнні роки XX століття, у зв'язку з розвитком міжнародного туризму, у Франції розвинувся рух, спрямований на відродження народної традиції. У кожній французькій провінції створені фольклорні групи, об'єднані в фольклорні федерації. Одна з основних форм діяльності цих федерацій сьогодні полягає в підготовці та організації різноманітних фольклорних свят.

Отже, розмаїття жанрів у фольклорному дискурсі Франції здійснило значний вплив на формування французької фольклорної картини світу, на розвиток французького менталітету. Яскрава фольклорна палітра є віддзеркаленням неповторної сутності французького соціуму.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити уявлення про жанрові особливості французького фольклорного дискурсу в культурологічному аспекті з метою подальшого його вивчення у площині лінгвокогнітивних процесів, спрямованих на пошук основних дискурсотвірних та недискурсотвірних концептів-домінант, представлених в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Словарь иностранных слов* / [сост.: С.М.Морозов, Л.М.Шкарапута]. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
2. *Літературознавчий словник-довідник* / [сост.: Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Коваліва, В.І.Теремка]. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
3. *Пуришев Б.И.* Лирическая поэзия средних веков // Поэзия трубадуров. Поэзия миннезингеров. Поэзия вагантов / Борис Иванович Пуришев // Библиотека всемирной литературы. – М.: Худ. лит., 1974. – С. 5-28.
4. *Levère V.* Trouvères et troubadours, chants poétiques... [Електронний ресурс] / Victor Levère. Toulouse : Marqueste et Salis, 1889. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr/Search?ArianeWireIndex=index&p=1&lang=FR&q=trouv%C3%A8res+et+troubadours>.
5. *Petit de Julleville L.* Histoire de la langue et de la littérature française, des origines à 1900. [Електронний ресурс] / Louis Petit de Julleville. P.: A. Colin, 1899. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr/Search?ArianeWireIndex=index&p=1&lang=FR&q=histoire+de+la+langue+et+de+la+litt%C3%A9rature>.
6. *Философский энциклопедический словарь*. [Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов.]. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. *Косиков Г.К.* Средние века // История французской литературы: [учебник] / [сост. Л.Г. Андреев, Н.П. Козлова, Г.К. Косиков]. – М.: Высшая школа, 1987. – С. 9-140.